

Lietuvos valstybinės socialinio draudimo sistemos perspektyvos

Virginija Poškutė

Doktorantė
Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetas
Ekonomikos sisteminės analizės katedra
Saulėtekio al. 9, 2040 Vilnius
Tel. (3-702) 30 00 29
El. paštas: vposkute@takas.lt

Straipsnyje naudojantis modifikuotu Pasaulio banko ekspertų sudarytu modeliu pateikiama Lietuvos valstybinio socialinio draudimo fondo (VSDF) biudžeto prognozė iki 2030 metų. Nagrinėjami galimi VSDF biudžeto variantai:

- a) esant dabar pagal įstatymą nustatytam pensiniam amžiui,*
- b) nuo 2000 m. didinant pensinį amžių iki 65 metų vyrams ir moterims.*

Straipsnyje pateikiami modeliuojant naudoti egzogeniniai duomenys ir gauti skaičiavimų rezultatai.

Įvadas

Modelio, prognozuojančio VSDF pajamų ir išlaidų balansą, pradinį variantą 1992–1993 m. sudarė Pasaulio banko specialistai – ekspertų grupė pagal tuometinę Lietuvos padėtį. Buvo siekiama sudaryti ilgalaikes Lietuvos pensijų sistemos raidos prognozes, atsižvelgiant į turimus makroekonominius rodiklius ir demografinius duomenis.

Pradinis modelio variantas prognozuoti valstybinių pensijų ir kitų VSD išmokų biudžetui dabar nebetinka. Jis modifikuotinas dėl kelių priežasčių:

1) Pasaulio banko specialistai sudarydami pradinį modelio variantą rėmėsi savo demografinėmis prognozėmis, nes tuo metu reikiamų duomenų Lietuvoje nebuvo. Pasaulio banko sudarytos Lietuvos demografinės prognozės buvo pesimistinės. Pagal jas iki 2030 metų turėtų labai padaugėti senyvų žmonių. Prognozuota, kad 2020 metais 60 ir daugiau metų žmonių bus 1,023 mln. Remiantis naujomis gyventojų skaičiaus prognozėmis, kurias atliko Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas ir Statistikos departamentas, tokio amžiaus žmonių Lietuvoje 2020 metais turėtų būti apie 783 tūkstančius. Taigi prognozių skirtumas akivaizdus.

2) Lietuvos makroekonominių rodiklių prognoziniai duomenys paseno ir neberodo tikrosios padėties. Visi naudojami duomenys (1994–1997 m. taip pat) buvo prognoziniai.

2) Lietuvos makroekonominių rodiklių prognoziniai duomenys paseno ir neberodo tikrosios padėties. Visi naudojami duomenys (1994–1997 m. taip pat) buvo prognoziniai.

Dabar jau galima kalbėti apie tam tikras esamos ekonominės raidos tendencijas, tapo prieinami papildomi duomenys, reikalingi modelio prognozėms. Modifikuotame modelyje faktiniai 1992–1997 m. duomenys naudojami kaip išeities taškas tolesnėms ekonominių rodiklių prognozėms.

3) Ankstesniame modelio variante senatvės pensijos dydis prognozuotas pagal tikėtiną realių draudžiamųjų pajamų didėjimo tempą ir numatomą realios pensijos didėjimą. Taigi skaičiuojant vidutinę senatvės pensiją nebuvo atsižvelgiama į sudėdamąsias senatvės pensijos dalis: bazinę ir papildomą pensiją, kaip nustatyta įstatymo. Toks pensijų prognozavimas yra netikslus ir jį reikėjo keisti.

4) Išanalizavus kitų pensijų (ne senatvės) išmokų didėjimo tendenciją 1992–1997 m., paaiškėjo, kad pradiniam modelio variante naudojama jų prognoziųjų dydžių skaičiavimo tvarka nebetinka būsimums VSDF pajamoms ir išlaidoms skaičiuoti. Taigi reikėjo keisti jų prognozių skaičiavimo tvarką.

5) Sudarant pradinį modelio variantą, nebuvo našlių ir našlaičių pensijų. Į modelį įtrauktos tik maitintojo netekimo pensijos. Nuo 1995 m. pradėtos mokėti našlių ir našlaičių pensijos, kurios sudaro gana didelę dalį VSDF išlaidų. Naujame modelio variante reikėjo atsižvelgti į šių pensijų mokėjimo įstatymo pakeitimus.

6) Nuo 1997 m. vidurio pradėtas įgyvendinti sveikatos draudimas. Pagal dabartinius įstatymus, dalis VSD pajamų (3 proc. nuo 30 proc. draudėjų bendrojo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifo) pervedamos į Sveikatos draudimo fondą. Atsižvelgiant į šiuos įstatymo pakeitimus reikėjo modifikuoti modelio skaičiavimo formules.

Dėl minėtų pasikeitimų ir netikslumų pradinis modelis nebetiko VSDF pajamų ir išlaidų prognozėms. Remiantis naujuoju modifikuotu modeliu siekiama prognozuoti valstybinio socialinio draudimo fondo 1999–2030 metų pajamas ir išlaidas, išnagrinėti galimus valstybinio socialinio draudimo biudžeto variantus (esant dabar nustatytam pensiniam amžiui ir nuo 2000 m. jį didinant iki 65 metų ir vyrams, ir moterims). Modeliuojant naudojami nauji išeities duomenys, pakeista kai kurių prognozuojamų VSDF išmokų (senatvės, invalidumo, maitintojo netekimo pensijos) skaičiavimo tvarka. Modelis modifikuotas atsižvelgiant į LR valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo papildymus (į modelį įtrauktos našlių ir našlaičių pensijos) ir naujai įgyvendinamą sveikatos draudimą. Visi straipsnyje naudojami skaičiavimų rezultatai ir jų interpretacija, jei atskirai nepažymėta, yra autorės.

Skaičiavimų eiga

Modelį sudaro keturi žingsniai. Kiekvienam jų įgyvendinti naudojami egzogeniniai duomenys ir gauti ankstesnių žingsnių rezultatai. Pirmas modelio žingsnis – apskaičiuojami demografiniai duomenys ir atliekamos su valstybinio socialinio draudimo sistema susijusios gyventojų skaičiaus prognozės. Remiantis naujais demografiniais duomenimis, prognozuojamas bendras VSD įmokų mokėtojų, pensinio amžiaus žmonių, senatvės pensininkų, našlių ir našlaičių, invalidumo, išarnauto laiko ir maitintojo netekimo pensijų gavėjų skaičius. Taip pat atliekamos dirbančių pensininkų, dirbančių invalidų ir asmenų, gaunančių kompensacijas už kenksmingas darbo sąlygas, skaičiaus prognozės. Visų šių duomenų reikia norint atlikti valstybinio socialinio draudimo fondo pajamų ir išlaidų balanso analizę.

Antras žingsnis – atliekamos socialinio draudimo fondo išlaidų, susijusių su pensijų mokėjimu, prognozės. Socialinio draudimo pensijų sistema apima ne tik senatvės pensijų, bet ir invalidumo, maitintojo netekimo bei našlių ir našlaičių pensijas. Prognozuojamos pensijų, mokamų dirbantiems pensininkams, ir ištarnauto laiko pensijų išlaidos bei išmokos kompensacijoms už kenksmingas darbo sąlygas.

Trečias modelio žingsnis skirtas prognozuoti socialinio draudimo fondo išlaidas, nesusijusias su pensijų mokėjimu. Apskaičiuojamos ligos, motinystės ir vaiko priežiūros pašalpų, draudimo nuo nedarbo, pervedimų sveikatos draudimui ir kitos išlaidos.

Kvartas žingsnis – atliekamos VSDF visų pajamų ir išlaidų prognozės bei atliekami įmokų, skirtų pensijų ir ne pensijų išlaidoms, tarifu prognoziniai įvertinimai.

Modelio lygčių sistema dėl straipsnio apimties čia nepateikiama.

Egzogeniniai duomenys

Prognoziniai skaičiavimai grindžiami tam tikromis prielaidomis, kuriomis remiantis gaunami tolesni rezultatai. Tai reiškia, kad tam tikri duomenys ir kai kurių ekonomikos rodiklių raidos prognozės yra tolesnių modelio skaičiavimų išeities duomenys.

Šio darbo prognozės atliktos remiantis Ūkio bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų prognozuojamais makroekonominiais rodikliais, Statistikos departamento bei Filosofijos ir sociologijos instituto demografinės struktūros kitimo prognozėmis, ekspertiniais kai kurių veiksnių įvertinimais ir atsizvelgiant į dabar galiojančius Valstybinio socialinio draudimo ir Pensijų įstatymus bei numatomas įgyvendinti šių įstatymų pataisas. Apibendrinti kai kurie modelio egzogeniniai veiksniai teikiami 3 lentelėje.

Pirmo žingsnio egzogeniniai duomenys

Demografiniai duomenys. Valstybinės pensijų sistemos raidai prognozuoti naudotos Lietuvos filosofijos ir sociologijos instituto ir Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės atliktos Lietuvos gyventojų prognozės 2000–2020 m. pagal lytis ir amžiaus grupes¹. Instituto ir Departamento atlikto tyrimo pateikiami penki (optimistinis, pesimistinis ir trys tarpiniai) Lietuvos demografinės raidos ir gyventojų skaičiaus prognozių variantai 2000–2021 metams (sausio 1 d.). Visi variantai remiasi keletu bendrų hipotezių [7, p. 8]:

- gimstamumo kitimo amplitudė ateityje bus nedidelė. Lietuvoje, kaip ir daugelyje išsivysčiusių šalių, dominuos nedidelės šeimos, auginančios vieną, du ar retai daugiau vaikų;
- mirtingumo lygis iki prognozuojamo laikotarpio pabaigos Lietuvoje bus didesnis nei Vakarų Europos šalyse;
- tarptautinės migracijos srautai tiek su NVS, tiek su Vakarų šalimis bus subalansuoti ir išskirtinės reikšmės Lietuvos gyventojų skaičiui ir struktūrai pagal amžių ir lytį neturės;
- vidinės migracijos srautai kaimas–miestas ir miestas–kaimas bus beveik vienodi. Miesto ir kaimo gyventojų skaičiaus santykis beveik nesikeis, kaimo gyventojai sudarys apie 30 proc. visų gyventojų.

VSDF biudžeto prognozių tikslams panaudotas „Tikėtinas-2“ (vidurinis tarpinis) tyrimo variantas. Šis gyventojų skaičiaus prognozavimo variantas grindžiamas tokiomis papildomomis hipotezėmis [44]:

1. Per artimiausius penkerius metus, gerėjant ekonominei padėčiai, galima tikėtis dides-

¹ Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Lietuvos gyventojų prognozės 2000–2020. Vilnius, 1998.

nio gimstamumo ir tolesnio jo nuosaikais augimo. Suminis gimstamumo rodiklis 2010 m. bus artimas 1,8 vaiko. Vėliau, iki prognozuojamo periodo pabaigos, gimstamumas bus gana stabilus.

2. Mirtingumas mažės iš lėto. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė 2020 m. vyrų bus apie 69 metai, moterų – 77,5 metų.

3. Tarptautinės migracijos srautai visą prognozuojamą laikotarpį bus subalansuoti.

4. Migracijos srautai tarp kaimo ir miesto bus subalansuoti.

Kai kurios minėtos hipotezės gali būti ginčytinos, ypač dėl vidinės migracijos srautų. Mažai tikėtina, kad kaimo ir miesto gyventojų skaičiaus santykis nesikeis. Mūsų nuomone, kaimo gyventojų ateityje turėtų mažėti. Tačiau nesant kitų demografinės raidos prognozių, VSDF pajamų-išlaidų prognozėms taikomas šis tyrimas.

Pagal antrąjį tikėtiną demografinės raidos variantą gyventojų skaičius prognozuojamo periodo pabaigoje bus artimas pradžios pozicijai – 3,707 mln. žmonių 1997 m. ir tiek pat 2021 metais. Gyventojų skaičius didės iki 2015

1 lentelė. Gyventojų skaičiaus prognozės Lietuvoje

Amžius \ Metai	1995		1996		1997		1998		1999	
	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%
0–14	814 683	21,9	801 924	21,6	787 140	21,2	772 095	20,8	756 407	20,4
15–59	2 268 350	61,0	2 268 888	61,1	2 269 116	61,2	2 270 397	61,3	2 274 444	61,4
60–64	194 725	5,2	191 963	5,2	190 654	5,1	192 582	5,2	191 295	5,2
65–69	165 890	4,5	168 469	4,5	171 532	4,6	174 315	4,7	176 234	4,8
60+	638 331	17,2	641 043	17,3	650 957	17,6	661 857	17,9	671 393	18,1
70+	277 716	7,5	280 611	7,6	288 771	7,8	294 960	8,0	303 864	8,2
Iš viso	3 721 364	100,0	3 711 855	100,0	3 707 213	100,0	3 704 349	100,0	3 702 244	100,0

Amžius \ Metai	2000		2005		2010		2015		2020	
	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%
0–14	738 092	19,9	658 737	17,8	647 017	17,4	692 209	18,5	698 399	18,8
15–59	2 281 895	61,7	2 325 426	62,8	2 349 777	63,1	2 294 639	61,4	2 234 314	59,8
60–64	191 709	5,2	190 868	5,2	170 835	4,6	194 150	5,2	216 395	5,8
65–69	175 003	4,7	174 098	4,7	173 315	4,7	155 315	4,2	176 371	4,7
60+	680 822	18,4	720 863	19,5	729 478	19,6	749 680	20,1	782 869	21,0
70+	314 110	8,5	355 897	9,6	385 328	10,3	400 215	10,7	390 103	10,4
Iš viso	3 700 809	100,0	3 705 026	100,0	3 726 272	100,0	3 736 528	100,0	3 715 582	100,0

metų (tuomet jis bus 3,736 mln. žmonių), o po to pradės mažėti (žr. 1 lentelę).

Antro žingsnio egzogeniniai duomenys

Realii bazinė pensija. Bazinė pensija Lietuvoje sudaro svarbią senatvės pensijos dalį, t. y. dabar maždaug pusę senatvės pensijos. Ekspertų nuomone, bazinės pensijos svarba ateityje turėtų mažėti, tuo tarpu papildoma senatvės pensijos dalis (kuri priklauso nuo ankstesnių asmens draudžiamųjų pajamų ir draudimo stažo) turėtų padidėti. Bazinės pensijos dalies dydį tvirtina Vyriausybė, todėl jos didinimas kartais gali būti lemiamas politinių motyvų. Bazinės pensijos dalies dydis yra labai svarbus šio modelio tikslams ir dėl to, kad nuo jo priklauso kitų, ne pensijų, VSDF išmokų dydis. Realii bazinė pensija 1996–1997 metais didėjo pernelyg sparčiai (gerokai viršijo kainų indeksą, nors ši senatvės pensijos dalis turėtų būti siejama būtent su kainų indekso augimu). Tikimasi, kad šios senatvės pensijos dalies didėjimas 2000–2030 turėtų gerokai sulėtėti.

Į modelį įtraukti tokie bazinės pensijos realūs dydžiai:

1. 1997 m. ataskaitiniai duomenys;
2. 2000 m. VSDF prognozė;
3. 2030 m. ekspertinis įvertinimas.

Tarpinių metų (1998, 1999, 2005, 2010, 2015, 2020, 2025) bazinės pensijos įvertinimai yra tiesiškai interpoliuojami.

Realios vidutinės draudžiamosios pajamos. Tai pajamos, nuo kurių mokamos socialinio draudimo įmokos. Vidutinės draudžiamosios pajamos apskaičiuoja Socialinio draudimo fondo valdyba, o jas tvirtina VSDF taryba.

Vidutinės draudžiamosios pajamos skiriasi nuo vidutinio uždarbio. Statistikos departamento pateikiami vidutinio atlyginimo skaičiai

šalyje yra didesni nei modelyje naudojamoms vidutinės draudžiamosios pajamos. Taip yra dėl to, kad ne nuo visų gaunamų pajamų, kurios naudojamos vidutiniam atlyginimui šalyje apskaičiuoti, yra mokamos socialinio draudimo įmokos. Skaičiuojant vidutinės draudžiamosios pajamos daroma prielaida, kad visos įmokos yra mokamos laiku, kitaip tariant, fondas skolų neturi. Tačiau iš tikrųjų taip nėra. Dažnai atsitinka, kad realiai gautos socialinio draudimo įmokos tam tikru laikotarpiu yra mokamos nuo mažesnių pajamų, nei VSDF prognozavo. Be to, skaičiuojant ataskaitinio laikotarpio vidutinės draudžiamosios pajamas, Fondo pajamos parodomi ir sumokėti įsiskolinimai. Tai reiškia, kad ataskaitiniai duomenys neparodo tikros padėties: skolininkų sumokėtos skolos yra pridedamos kaip einamojo laikotarpio pajamos, tuo tarpu šie skaičiai jau apskaičiuoti remiantis ankstesniais ataskaitiniais duomenimis. Dėl tokios skaičiavimo metodologijos Socialinio draudimo fondo pateikiami vidutinės draudžiamosios pajamos rodantys duomenys yra padidinami.

Visi pateikti 1999–2030 metų prognoziniai realių vidutinių draudžiamųjų pajamų didėjimo duomenys grindžiami ekspertiniais įvertinimais, atsižvelgiant į šiuo laikotarpiu tikėtiną ekonomikos raidą Lietuvoje. Realių draudžiamųjų pajamų didėjimas 1996–1997 metais nebuvo tipiškas „normaliai“ ekonomikai. Iki 1998 m. realios draudžiamosios pajamos didėjo sparčiau nei BVP. Tikėtina, kad realių vidutinių draudžiamųjų pajamų didėjimas per metus vėliau pradės lėtėti ir pasidarys panašus į didėjimo tempą „senesnėse“ rinkos ekonomikos šalyse.

Vėlesnių metų (nuo 1999 m. iki 2030 m.) realių draudžiamųjų pajamų ekstrapoliacijai naudojami 1997 m. ataskaitiniai VSDF duo-

menys ir tikėtini kasmetiniai realių draudžiamųjų pajamų didėjimo tempai, grindžiami ekspertiniais įvertinimais.

Trečio žingsnio egzogeniniai duomenys

Asmenys, nedalyvaujantys socialinio draudimo schemoje. Šis skaičius rodo tą dalį darbingo amžiaus visuomenės, kuri nedirba ir dėl įvairių priežasčių nemoka socialinio draudimo įmokų. Studentai, nedirbantys invalidai, asmenys, prižiūrintys vaiką, ir kiti priskiriami prie šios kategorijos žmonių. Nuo 1995 m. asmenys, prižiūrintys vaiką nuo vienu iki trejų metų, yra valstybės draudžiami bazinei senatvės pensijai. Dėl šių įstatymo pakeitimų, asmenų, nedalyvaujančių socialinio draudimo schemoje skaičius, šio modelio atžvilgiu ateityje turėtų šiek tiek sumažėti. Dėl panašumų draudžiantis socialiniu draudimu, tokie asmenys modelyje turėtų būti priskirti prie savarankiškai dirbančių kategorijos. Kita vertus, gana trumpas socialinio draudimo stažo atžvilgiu laiko tarpas, kuriuo asmenys, prižiūrintys vaikus nuo vienu iki trejų metų, yra draudžiami bazinei senatvės pensijai, nesuteikia teisės gauti bazinę pensiją senatvėje nesant ilgesnio įmokų mokėjimo laikotarpio. Taigi įstatymu siekiama, kad tokių asmenų draudimo stažas nenutrūktų dėl vaikų priežiūros.

Asmenų, neįtrauktų į socialinį draudimą, skaičiaus prognozės grindžiamos Statistikos departamento duomenimis ir ekspertiniais įvertinimais. *Tokių asmenų iki 2030 m. turėtų būti apie 17 proc. darbingo amžiaus žmonių.*

Nedarbas. Yra keletas nedarbo lygio Lietuvoje rodiklių. Visų pirma tai ta dalis visuomenės, kuri nedirba ir yra registruota Darbo biržoje. Registruoti bedarbiai įgyja teisę į bedarbio pašalpą. Oficialus nedarbo lygis šalyje

nustatomas remiantis būtent Darbo biržos duomenimis. Tačiau yra ir kiti skaičiai, parodantys nedarbo lygį Lietuvoje, kurie gerokai aukštesni už oficialiai nustatytą nedarbą. Prognozuojant Socialinio draudimo fondo pajamas, kurios tiesiogiai priklauso nuo darbo jėgos dydžio, yra svarbios kuo tikslesnės nedarbo lygio prognozės. 1997–1998 metų modelyje panaudoti oficialiai publikuoti faktiniai nedarbo lygio skaičiai. Ekspertų nuomone, *nedarbo lygis šalyje turėtų išlikti stabilus apie 6 proc. iki 2030 metų.*

Savarankiškai dirbantys ir kiti pagal įmokas jiems prilyginti asmenys. Savarankiškai dirbantys asmenys yra nauja darbuotojų kategorija, atsiradusi tik po Nepriklausomybės atkūrimo. Prieš keletą metų savarankiškai dirbančių žmonių buvo labai nedaug, tačiau jų dabar gana sparčiai daugėja. *Pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos prognozes iki 2020 metų savarankiškai dirbantys asmenys sudarys apie 20 proc. visos darbo jėgos.* Savarankiškai dirbantys asmenys yra privalomai draudžiami senatvės pensijai, tačiau tik bazinei jos daliai. Tai reiškia, kad ir jų mokamos socialinio draudimo įmokos yra gerokai mažesnės, t. y. 50 proc. tuo metu esamos bazinės pensijos dydžio. Tai, kad daugėja savarankiškai dirbančių žmonių, reiškia, jog ateityje šie žmonės nepretenduos į papildomą, t. y. didesnę, pensiją, tačiau jau dabar jų mokamos mažesnės įmokos sukelia finansinių problemų mokant pensijas esamiems pensininkams, kurie „užsitarnavo“ teisę į papildomą pensiją.

Prie savarankiškai dirbančių asmenų priskiriami ir ūkininkai. Pagal VSDF prognozes besidraudžiančių ūkininkų turėtų padaugėti nuo 1,4 tūkst. 1997 metais iki 27 tūkst. 2000 metais. Valstybė bazinei senatvės pensijai privalomai draudžia ir būtinosios tarnybos karius. Todėl

kariai, kaip ir asmenys, turintys vaiko nuo vienu iki trejų metų priežiūros atostogas, modelyje yra priskiriami prie savarankiškai dirbančių žmonių kategorijos. Be to, pagal 1998 m. pabaigoje priimtą Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 34 straipsnio pataisą, bazinei senatvės pensijos daliai privalomai bus draudžiami ir patentininkai. Taigi tikimasi, kad besidraudžiančiųjų bazinei senatvės pensijos daliai turėtų padaugėti.

Asmenys, nemokantys socialinio draudimo įmokų. Šiai kategorijai yra priskiriami asmenys, kurie dirba, bet nemoka socialinio draudimo įmokų dėl įvairių priežasčių. Tokių žmonių 1997 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos specialistų įvertinimu, buvo 17 proc. nuo darbo jėgos. *Pagal tos pačios ministerijos prognozes, šis procentas ateityje turėtų šiek tiek sumažėti ir stabilizuotis apie 15 proc. nuo darbo jėgos.*

Ketvirto žingsnio egzogeniniai duomenys

Įmokų surinkimo lygis. Socialinio draudimo įmokų surinkimo lygis yra esamos (faktinės) valstybinio socialinio draudimo fondo pajamos, išreikštos planuotų pajamų dalimi. 1997 metais Lietuvoje surinkta apie 87 proc. visų socialinio draudimo įmokų, kurios turėjo būti sumokėtos pagal įstatymus. *Pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos prognozes tikimasi, kad įmokų surinkimo lygis iki 2000 metų turėtų padidėti iki 90 proc. ir išlikti to paties lygio iki 2030 m.,* tačiau šios prognozės gali būti pernelyg optimistinės. Daugelis privačių firmų ir kompanijų Lietuvoje finansinėse ataskaitose pateikia tik įstatymu nustatytą minimalų darbo užmokestį, nuo kurio yra mokamos socialinio draudimo įmokos. Dėl to VSD fondai

svarbu ne tik surinkti kuo daugiau įmokų, bet ir nustatyti nusilepiamas.

Įmokų tarifo dydis. Modelyje daroma prielaida, kad socialinio draudimo įmokų tarifo dydis nesikeis iki 2030 metų, t. y. bus 31 proc. vidutinio darbo užmokesčio.

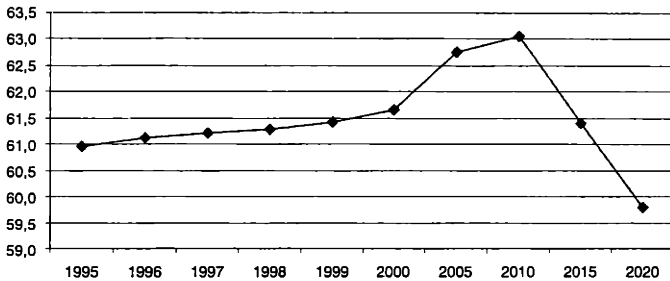
Modelio skaičiavimų rezultatai

Demografinėmis prognozėmis grindžiamų skaičiavimų rezultatai

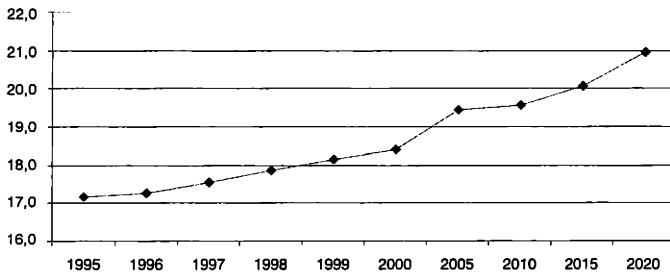
Lietuvos gyventojai sensta, t. y. daugėja pagyvenusių žmonių. Gyventojų, sulaukusių 60 metų ir vyresnių, padaugės nuo 17,6 proc. 1997 m. iki 21 proc. visų gyventojų 2020 m. (žr. 2 grafiką). Dėl pailgėjusios gyvenimo trukmės taip pat padaugės žmonių, sulaukusių 70 ir daugiau metų: 1997 metais jų buvo 7,8 proc., o 2020 m. prognozuojama jau 10,4 proc. tokio amžiaus gyventojų. Tai reiškia, kad mažėjanti darbingo amžiaus visuomenės dalis (kuri nuo 61,2 proc 1997 m. padidės iki 63,1 proc. 2010 m., o po to pradės mažėti iki 59,8 proc. 2020 m.) turės išlaikyti vis daugiau pagyvenusių gyventojų (žr. 1 grafiką). Šiam faktui pailiuoti galima apskaičiuoti du rodiklius: bendrą išlaikytinių rodiklį ir sistemos išlaikytinių rodiklį.

Bendras išlaikytinių rodiklis – pagyvenusių žmonių ir darbingo amžiaus žmonių skaičiaus santykis. Rodiklio dydis priklausys nuo to, kokius gyventojus laikysime pagyvenusiais. Galima apskaičiuoti tokius bendro išlaikytinių rodiklio variantus:

1. Šiame modelyje bendras išlaikytinių rodiklis skaičiuojamas dalijant pensinio amžiaus (nustatyto įstatymu) žmonių skaičių iš darbingo amžiaus žmonių skaičiaus. 1997 m. šis santykis buvo 0,32. Tai reiškia, kad vienam pensinio amžiaus žmogui teko trys darbingo

1 grafikas. Darbingo amžiaus (15–59) žmonių skaičiaus prognozė, % nuo visų gyventojų

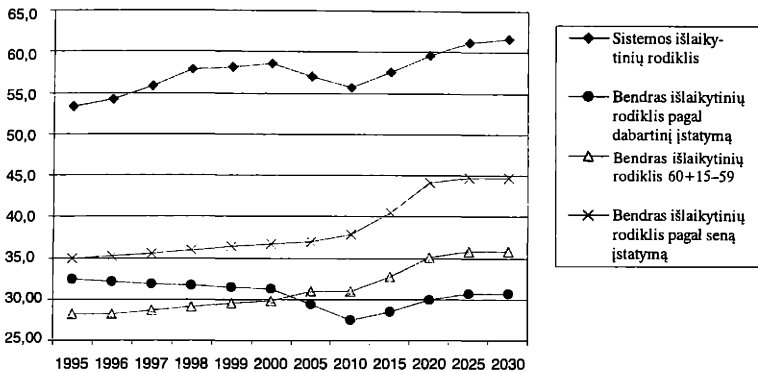
2 grafikas. 60 m. ir vyresnių žmonių skaičiaus prognozė, % nuo visų gyventojų

amžiaus žmonės. Jei nebus keičiamas pensinis amžius, šis santykis turėtų išlikti gana stabilus per visą prognozuojamą laikotarpį. Gana stabilus pensinio ir darbingo amžiaus žmonių skaičiaus santykis išliks dėl pradėtos pensijų reformos, kai 1995 m. pradėtas didinti pensinis amžius. Tačiau bendro išlaikytinių rodiklio didėjimą iki 2010 m. stabdys vyresniam amžiui nukeliamas išėjimas į pensiją. Tačiau nepaisant pensinio amžiaus padidinimo, pensinio ir darbingo amžiaus žmonių skaičiaus santykis nuo 2010 m. vėl pradės didėti. Esant panašiai demografinėi situacijai ir tokiam pačiam pensiniam amžiui, manytina, kad šis rodiklis didės ir po 2025 metų. Tai, kad išlaiky-

tinų skaičius modelyje nedidės iki 2010 m. tik pensinio amžiaus didinimo dėka, galima paillustruoti apskaičiuojant kitą bendrą išlaikytinių rodiklį.

2. Šis rodiklis yra skaičiuojamas dalijant 60 ir vyresnių žmonių skaičių iš 15–59 m. amžiaus žmonių skaičiaus. 1997 m. jis buvo 0,28, o 2020 m. padidės iki 0,35². Tai reiškia, kad vienam vyresniam nei 60 m. žmogui 1997 m. teko 3,5 darbingo amžiaus žmogaus, o 2020 m. jau tik 2,8 darbingo amžiaus žmogaus.

² Bendras išlaikytinių rodiklis būtų dar didesnis pagal seną Pensijų įstatymą, t. y. jei pensinis moterų amžius būtų 55, o vyrų – 60 metų. Taip apskaičiuotas rodiklis sparčiai didėtų nuo 0,36 1997 metais iki 0,44 2020 metais.

3 grafikas. Išlaikytinių rodikliai, %

Antrasis – *sistemos išlaikytinių* – rodiklis skaičiuojamas dalijant visų rūšių VSDF pensininkų skaičių iš visų (dirbančių pagal darbo sutartis ir savarankiškai dirbančių) asmenų, mokančių socialinio draudimo įmokas, skaičiaus. 1997 metais šis rodiklis buvo 0,56, t. y. kiekvienam pensininkui teko apie 1,78 įmokų mokėtojo. Pagal modelio prognozes šis rodiklis 2010 metais sumažės iki 0,55 (vienam pensininkui teks 1,8 įmokų mokėtojo), tačiau po to vėl pradės didėti ir 2030 m. bus lygus 0,62, t. y. kiekvienam pensininkui jau teks tik 1,61 įmokų mokėtojo. Taigi situacija panaši, kaip ir bendrojo išlaikytinių rodiklio: šiek tiek sumažės 2010 m. dėl pensinio amžiaus padidinimo, tačiau vėliau dėl to, kad darbingo amžiaus žmonės turės išlaikyti vis daugiau senyvo amžiaus žmonių, jis vėl pradės didėti.

Minėta, kad Statistikos departamento bei Filosofijos ir sociologijos instituto atliktos demografinės raidos ir gyventojų skaičiaus prognozės yra optimistiškesnės nei Pasaulio banko demografiniai duomenys, naudoti pradiniam (Pasaulio banko specialistų sudarytame) mode-

lio variante. Todėl pakeitus tik demografinius duomenis, visus kitus įvedimo (pradinius) duomenis palikus buvusius, gautos palankesnės (nei Pasaulio banko sudarytos) Lietuvos Valskybinio socialinio draudimo fondo pajamų ir išlaidų balanso prognozės. Tačiau ir pagal naujas demografines prognozes gyventojai Lietuvoje sensta. Tai reiškia, kad Lietuvos socialinio draudimo sistema, pagrįsta einamųjų išmokų finansavimo principu, turėtų susidurti su pensijų finansavimo problemomis, jei nebus atlikta tam tikrų pačios finansavimo ir pajamų perskirstymo sistemos pakeitimų. Didėja sistemos išlaikytinių skaičius, vadinasi, nesant jokių pakeitimų, pensijų išlaidos turės būti mažinamos (sumažintas pensijų gavėjų skaičius arba pačios išmokos) arba reikės didinti socialinio draudimo įmokas.

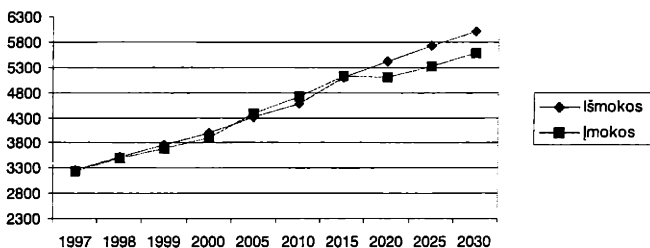
Finansinė VSDF būklė

Modelyje sudarytos VSDF pajamų ir išlaidų prognozės atliktos laikant, kad fondas pradžios momentu skolų neturi, t. y. 1997 m. Fondas buvo neskolingas. Tačiau iki 1997 m. VSD

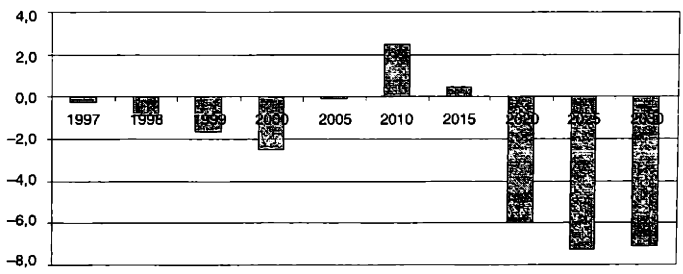
fondo biudžetas buvo deficitinis. Fondas buvo skolingas medikamentų pardavėjams ir kai kurių trumpalaikių išmokų gavėjams (daugiausiai ligos, motinystės ir vaiko priežiūros). Be to, VSD fondas buvo gavęs paskolą, kurios dalis dar nebuvo atiduota. Dėl šių priežasčių susidaręs Fondo biudžeto deficitas modelyje niekur neparodytas.

Modelyje prognozuojamos VSDF išlaidos – tokios, kurių reiktų prognozuojamoms pensijoms ir kitoms išmokoms mokėti, nesant ankstesnių įsikolinimų. Todėl jei esamas deficitas nebus panaikintas, Fondo biudžetui subalansuoti reikės gerokai didesnių nei modelyje prognozuojamų pajamų.

Pagal modelio prognozes VSDF išlaidos pensijoms ir pašalpoms iki 2000 m. nedaug viršys fondo pajamas. VSDF biudžeto deficitas išnyks 2005–2015 m. Fondo pajamos net šiek tiek turėtų viršyti išlaidas (žr. 4 grafiką). Tai įvyks dėl to, kad padidinus pensinį amžių tais metais padaugės darbingo amžiaus žmonių, taigi padaugės socialinio draudimo įmokų mokėtojų. Tačiau po 2015 m. Fondo biudžeto balansas vėl bus neigiamas, nepaisant nustatyto didesnio pensinio amžiaus vyrams ir moterims (žr. 5 grafiką). Įstatymo nustatytas „naujas“ pensinis amžius (60 m. moterims ir 62,5 m. vyrams) bus pasiektas 2010 m. Tačiau ir toliau, t. y. po 2010 m., daugėjant senyvo

4 grafikas. VSDF įmokų ir išmokų palyginimas (tūkst. litų, realūs skaičiai)

5 grafikas. VSDF deficitas (perteklius), % nuo viso biudžeto

amžiaus žmonių Lietuvoje, dirbantieji turės išlaikyti vis daugiau pensininkų. Kadangi Valstybinė socialinio draudimo sistema pagrįsta einamųjų išmokų finansavimo principu, blogėjantis senyvo ir darbingo amžiaus žmonių skaičiaus santykis neigiamai veiks Fondo finansines galimybes.

Taigi VSDF biudžeto prognozuojamą deficitą galima aiškinti nepakankamai greitu pensinio amžiaus didinimu (arba nepakankamu pensinio amžiaus padidinimu). Tačiau yra ir kitų VSDF biudžeto balansavimo problemų priežasčių. Tarp svarbiausių minėtinos tokios:

a) vis dar didelė dalis visuomenės nuslepia savo tikras pajamas, nuo kurių turėtų būti sumokamos socialinio draudimo įmokos. Dalis įmonių ar kompanijų už savo darbuotojus įmokas Fondui moka tik nuo įstatymu nustatyto darbo užmokesčio minimumo, nors iš tiesų darbuotojai gauna gerokai didesnius atlyginimus. Tai reiškia, kad tokių kompanijų darbuotojai senatvėje gaus tik su tomis pajamomis, nuo kurių buvo mokėtos įmokos, susijusią senatvės pensiją. Net jei patys darbuotojai sutinka gauti palyginti nedideles senatvės pensijas ateityje, toks darbo pajamų nuslėpimas neigiamai atsiliepia Fondo pajėgumui mokėti dabar reikiamas įmokas.

b) VSDF nesurenka visų jau nustatytų socialinio draudimo įmokų (net jei jos mokamos nuo minimalaus darbo užmokesčio). 1997 m. surinka tik apie 87 proc. visų įmokų. Pagal modelyje naudojamas prognozes, įmokų surinkimo procentas iki 2000 m. turėtų padidėti iki 90 proc. (nors kai kurių ekspertų nuomone, tai pernelyg optimistinė prognozė³).

c) Daug darbingo amžiaus žmonių apskritai nemoka VSD įmokų. 1998 m. įmokas mo-

kėjo 1,34 mln. žmonių, t. y. tik apie 70 proc. darbingo amžiaus žmonių. Įmokų VSD fondui tais pačiais metais nemokėjo beveik 100 tūkst. savarankiškai dirbančių (tarp jų ūkininkų) ar didesnes pajamas gaunančių žmonių. Tikimasi, kad tokių žmonių ateityje mažės, tačiau vis dėlto bus.

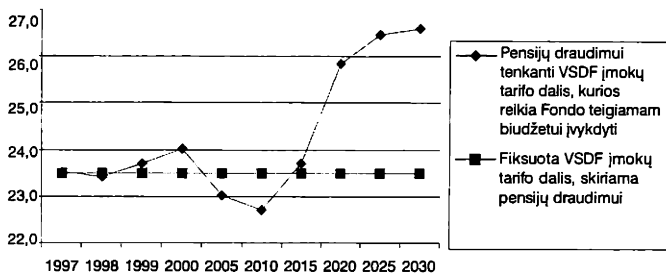
VSDF biudžeto deficitą gali lemti ir Vyriausybės sprendimai. Pavyzdžiui, iki 1997 m. priimant kai kuriuos vyriausybinius sprendimus dėl Fondo išmokų nebuvo atsižvelgiama į jo finansines galimybes. Pavyzdžiui, bazinę pensiją, nuo kurios priklauso daugelio VSDF mokamų išmokų dydis, tvirtina Vyriausybė. Bazinės pensijos didinimas lemia kitas didesnes VSDF mokamas pašalpas ar pensijas. Tačiau Vyriausybė iki 1997 m. šią pensijos dalį didino neatsižvelgdama į Valstybinio socialinio draudimo fondo finansines galimybes ir jo pajėgumą mokėti didesnes pensijas (pavyzdžiui, pensijų ir kitų išmokų padidinimas per 1996 m. rinkimų kampaniją). Toks tolesnis bazinės pensijos didinimas (šalia įmokų surinkimo ir pajamų nuslėpimo problemos visuomenėje) gali tapti viena iš VSDF finansinių problemų priežasčių.

Apibendrinant pasakytina, kad valstybinio socialinio draudimo biudžeto deficitą lemia nepakankamas pensinio amžiaus didinimas, sunkiai surenkamos įmokos, pajamų nuslėpimas, kai kurie populistiniai Vyriausybės sprendimai, palyginti nedideli darbuotojų atlyginimai ir apskritai šalies ekonominė padėtis.

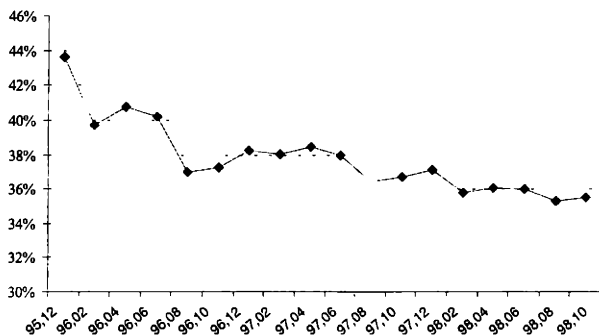
VSDF pensijų išlaidos

Tai, kad VSDF biudžeto deficitas atsiras dėl pensijų išlaidų, rodo po 2015 m. sparčiai padidėsianti socialinio draudimo įmokų tarifo dalis, kurios reikia visoms prognozuojamoms pensijų išlaidoms padengti (žr. 6 grafiką).

³ VSDF dabar (1999 m. pradžioje) nuolat susiduria su deficitinio biudžeto problema.

6 grafikas. Pensijų draudimui tenkančios VSDF įmokų tarifo dalies palyginimas

7 grafikas. Senatvės pensijos ir vidutinių draudžiamųjų pajamų santykis

Nors VSDF išlaidos pensijoms didės, pensijų išmokų dydis, palyginti su prognozuojamomis draudžiamosiomis pajamomis, bus mažas. Nedidelės pensijų išmokos lemia minėtas sparčiai didėjantis įvairių pensininkų skaičius ir VSDF finansinės galimybės. Vien per ketverius Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo galiojimo metus įvairias pensijas gaunančiųjų padaugėjo 19 proc. Ypač sparčiai daugėjo našlių ir našlaičių pensijų gavėjų. 1995 metais šių pensijų gavėjų buvo 5574, o

1998 m., įgijusių teisę gauti šias pensijas, jau buvo beveik 173 tūkst. žmonių.

Didžiausią VSDF pensijų išlaidų dalį sudaro senatvės (per visą prognozuojamą laikotarpį šių pensijų išmokos sudarys apie 64–65 proc. visų pensijų išlaidų) ir invalidumo (nuo 14,5 iki 16,5 proc. visų išlaidų pensijoms) pensijos.

Senatvės pensija kasmet iki 1998 m. buvo didinama sparčiau nei atitinkamų metų infliacijos lygis, t. y. realiai didėjo. Tačiau sparčiau

2 lentelė. Kokią ankstesnių pajamų dalį kai kuriose šalyse sudarė senatvės pensija 1980 m. pabaigoje

	<i>Bendras hygis</i>	<i>Valstybinė pensija</i>	<i>Privati pensija</i>
Prancūzija	70	50	20
Vokietija	75	50	25
Nyderlandai	70	40	30
Švedija	65–70	55–60	10
Šveicarija	60	40	20

Šaltinis: [5, 119].

nei kainų indeksas didėjo ir vidutinis darbo užmokestis. Atitinkamai didėjo ir vidutinės draudžiamosios pajamos. Taigi vidutinė senatvės pensija nuo 1995 m. iki 1998 m., palyginti su vidutinėmis draudžiamosiomis pajamomis, mažėjo (žr. 7 grafiką). Nors Vyriausybė didino bazinę senatvės pensijos dalį, papildoma senatvės pensijos dalis, rodanti ankstesnes asmens pajamas ir jo draudimo stažą, dėl Fondo finansinių problemų buvo palyginti nedidelė. Pagal modelio prognozes ateityje nedirbančio pensininko senatvės pensija sudarys tik apie 37 proc. jo ankstesnių draudžiamųjų pajamų. Tai yra nedidelis procentas, palyginti su kitomis šalimis (žr. 2 lentelę).

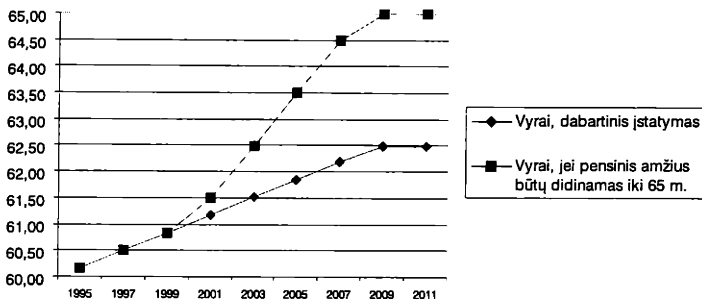
Tačiau net ir mokėdamas palyginti nedideles pensijas, Lietuvos socialinio draudimo fondas susidurs su finansavimo sunkumais. Dabartinė Valstybinė socialinio draudimo pensijų sistema moka įvairias pensijų išmokas pernešygdidelei visuomenės daliai. Tai reiškia, kad sistema moka palyginti nedideles pensijas, bet dideliu skaičiumi asmenų. Taip yra todėl, kad daug žmonių, nepatekusių tarp vienu ar kitu VSDF išmokų gavėjų, reikalavo savo „teisių“ į užsitarautą socialinę apsaugą. Vyriausybė vėlgi dažniausiai dėl politinių priežasčių stengėsi tenkinti kiekvieną panašų reikalavimą. Tačiau įvertindama tai, kad Socialinio draudimo fondas nepajėgus mokėti vis daugėjančių

įvairių pensijų, Vyriausybė nustatė labai mažas išmokas, kurias gauna didžioji visuomenės dalis, vienaip ar kitaip patenkanti į Socialinio draudimo pensijų įstatymo „rėmus“. Taigi didelis pensijų gavėjų skaičius yra viena iš svarbiausių didėjančių pensijų išlaidų priežasčių. Nesant didesnių pačios socialinio draudimo sistemos pakeitimų, pagal modelio prognozes Socialinio draudimo fondas nuo 2015 m. patirs nuolatinį metinį deficitą.

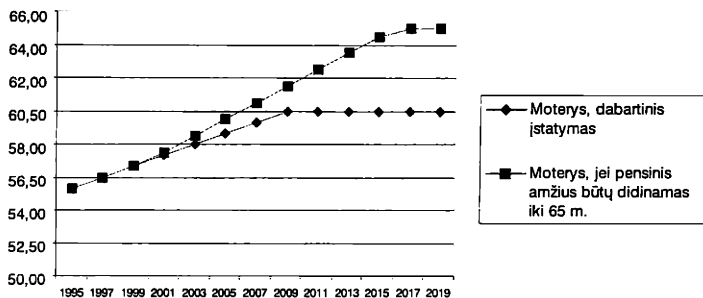
Pensinio amžiaus didinimas iki 65 metų

Socialinio draudimo fondo finansinis balansas būtų daug geresnis padidinus vyrų ir moterų pensinį amžių iki 65 metų. Vienas pensinio amžiaus didinimo variantų yra toks: iki 2000 m. pensinis amžius didinamas pagal dabartinį įstatymą, t. y. vyrams pridedama po 2 mėn., o moterims po 4 mėn. per metus. Nuo 2000 m. vyrų ir moterų pensinio amžiaus didinimas būtų spartesnis: pridedama po 6 mėn. abiem lytims. Taip ir vyrų, ir moterų pensinis amžius būtų didinamas iki 65 m.

Vyrai, sulaukę 65 m., į pensiją išeitų nuo 2008 m., o moterys – nuo 2016 m. (žr. 8 ir 9 grafikus). Iki to laiko dėl palaipsniui didinamo pensinio amžiaus gerėtų pensinio amžiaus ir darbingo amžiaus žmonių skaičius santykinis. Tai reiškia, kad esant dabartinei sociali-

8 grafikas. Pensinio amžiaus palyginimas (vyrų)

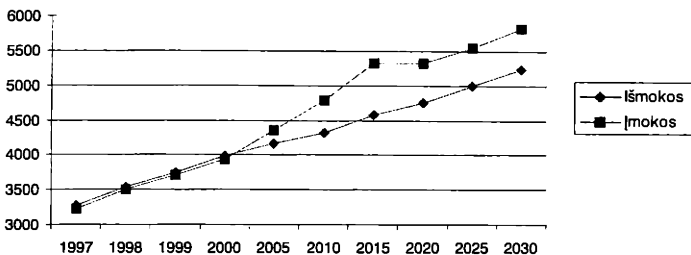
9 grafikas. Pensinio amžiaus palyginimas (moterų)

nio draudimo finansavimo sistemai, daugėtų įmokų mokėtojų ir sąlygiškai mažėtų senatvės pensininkų.

Dėl padidinto pensinio amžiaus Fondo pajamos nuo 2005 metų pradėtų viršyti išlaidas (žr. 10 grafiką). Pagarėtų bendras ir sistemos išlaikytinių rodikliai, sumažėtų Fondo išlaidos pensijoms, ypač senatvės pensijų išmokoms.

Tačiau mažai tikėtina, kad pensinis amžius bus padidintas, bent jau netolimoje ateityje. Pirma, didinti pensinį amžių yra jautru politiniu požiūriu. Antra, pensinis amžius Lietuvoje ne taip seniai buvo didinamas. Vienas po

kito pensinio amžiaus padidinimai nepadidintų pasitikėjimo socialinės apsaugos sistema. Nepasitikėjimas socialine apsauga visuomenėje sukeltų dar didesnių įmokų surinkimo problemų, nes tikėtina, kad žmonės visaip stengsis nemokėti įmokų sistemai, kuria netiki. Trečia, daugelio Vakarų ekspertų nuomone, pensinis amžius Lietuvoje didinamas nepakankamai, pensinis amžius turėtų būti didesnis – apie 65 metus, kaip daugelyje Europos šalių. Tačiau nereikėtų pamiršti, kad didesnis pensinis amžius kitose Europos šalyse yra ir dėl gyventojų ilgesnės gyvenimo trukmės. Pa-

10 grafikas. VSDF įmokų ir išmokų balansas, jei vyrų ir moterų pensinis amžius būtų didinamas iki 65 m. (tūkst. litų, realūs skaičiai)

lyginti su išsivysčiusiomis šalimis, Lietuvos vyrų vidutinė gyvenimo trukmė trumpesnė 6–8, moterų – 4–6 metais. Gyvenimo lygis ir sąlygos Vakarų valstybėse irgi kol kas geresnės nei Lietuvoje. Todėl norint išspręsti socialinės apsaugos finansavimo problemas reiktų ieškoti kitų sprendimo būdų.

Išvados

Teoriniai Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto balansavimo būdai

1. Socialinio draudimo fondo pajamų-išlaidų balansą būtų galima pasiekti padidinus įmokų tarifo dydį. Tam, kad Fondas būtų pajėgus išmokėti visas planuojamas išmokas (pensijas ir pašalpas) priklausomai nuo atitinkamų metų, socialinio draudimo įmokų tarifas turėtų padidėti iki 33–34 proc. Toks finansavimo problemų sprendimo būdas atrodytų logiškas, ypač palyginus Lietuvos socialinio draudimo įmokų tarifo dydį su kitų šalių įmokų dydžiu: socialinio draudimo įmokos yra didesnės ne tik Vakarų valstybėse, bet ir kaimyninėse šalyse. Pavyzdžiui, socialinio draudimo įmokų tarifas Estijoje yra 33 proc., Latvijoje – 37 proc. Vakarų valstybėse socialinio drau-

dimo įmokos yra dar didesnės, ypač jei atsižvelgiama ne tik į valstybinį, bet ir į privatų draudimą. Tačiau net padidinus socialinio draudimo įmokų tarifo dydį, nėra garantijų, kad finansavimo problemos bus išspręstos: net ir tose Vakarų valstybėse, kur draudimo įmokos jau dabar yra didelės, valstybinės pensijų sistemos irgi susiduria su pensijų finansavimo problemomis. Todėl socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimas tik laikinai VSDF palengvintų pensijų finansavimo našta. Be to, įmokų tarifo didinimas kaip ir pensinio amžiaus didinimas nepopuliarus politiniu požiūriu. Visuomenėje dar prisimenami neseni sovietiniai laikai, kai universali socialinės apsaugos sistema mokėjo gana dideles senatvės pensijas (net iki 80 proc. ankstesnių pajamų). Yra pensininkų ir darbingo amžiaus žmonių vis dar manančių, kad aprūpinti juos senatvėje yra valstybės pareiga. Be to, socialinio draudimo įmokos nebuvo tokios akivaizdžios (buvo mokamos kartu su pajamų ir kitais mokesčiais) bei tokio dydžio kaip dabar. Tad pakeista pensijų mokėjimo tvarka daugeliui visuomenės narių yra jų pilietinių teisių nepaisymas. Todėl dar vienas socialinio draudimo įmokų tarifo pakeitimas nebūtų palan-

3 lentelė. Modelio prielaidos. Pagrindiniai įvedimo duomenys apie tikėtiną ekonomikos raidą

Metai	Realių vidutinių draudžiamųjų pajamų didėjimas (% per metus)	Realios bazinės pensijos didėjimas (% per metus)	Asmenys, nedalyvaujantys socialinio draudimo schemoje (% nuo darbingo amžiaus gyventojų)	Bedarbiai (% nuo darbo jėgos)	Savarankiškai dirbantys asmenys (% nuo darbo jėgos)	Asmenys, nemokantys socialinio draudimo įmokų (% nuo darbo jėgos)	Įmokų surinkimo lygis (%)	Fiksuotas įmokų tarifo dydis (%)
1997			16,6	5,90	3,80	17,00	87,00	31,00
1998	9,00	7,65	17,00	6,40	5,00	17,00	88,00	31,00
1999	6,00	7,11	17,00	6,40	8,00	16,00	89,00	31,00
2000	4,00	7,11	17,00	6,40	8,00	16,00	90,00	31,00
2005	2,00	1,29	17,00	6,40	12,00	15,00	90,00	31,00
2010	2,00	1,19	17,00	6,40	15,00	15,00	90,00	31,00
2015	2,00	1,13	17,00	6,20	15,00	15,00	90,00	31,00
2020	1,00	1,07	17,00	6,00	20,00	15,00	90,00	31,00
2025	1,00	1,01	17,00	6,00	20,00	15,00	90,00	31,00
2030	1,00	0,96	17,00	6,00	20,00	15,00	90,00	31,00

kia sutiktas visuomenėje, nes jau dabar skundžiamasi, kad mokesčiai (socialinio draudimo įmokos dažnai taip pat laikomos mokesčiais) yra per dideli.

2. Kitas fondo finansavimo problemų sprendimo būdas – mažinti išmokų dydį – irgi neatrodo įgyvendinamas. Valstybinio socialinio draudimo pensijos ir pašalpos dėl finansinių sunkumų jau dabar yra per mažos, ypač tiems, kurie pagal savo socialinio draudimo stažą turėtų gauti didesnes pensijas. Taip yra todėl, kad Lietuvos socialinio draudimo sistema grindžiama pajamų persikirstymo principu: fondas moka palyginti mažas ir nelabai diferencijuotas pagal dydį išmokas gana didelei visuomenės daliai, t. y. išmokos ne visada proporcingos mokėtoms įmokoms. Todėl mokant dar mažesnes išmokas galutinai išnyktų individo mokėtų įmokų ir jo gaunamų iš fondo pajamų ryšys. Be to, gaudami

dar mažesnes pensijas ar kitas pašalpas daugelis senyvo amžiaus žmonių dar labiau nukurstų, nes gyvena tik iš šių pajamų. Dėl šių priežasčių mažinti socialinio draudimo išmokas nėra priimtina.

3. VSDF biudžetas galėtų būti subalansuotas, jei dalis valstybinio biudžeto pajamų būtų pervedama socialinio draudimo fondo reikmėms. Tačiau tai lyg ir prieštarautų pradinei logikai, kuria buvo remiamasi kuriant VSDF fondą: Fondas turi pats save išlaikyti. Todėl šis VSDF biudžeto problemų sprendimo būdas dabar irgi nėra priimtinas.

4. Dabar realiausias būdas spręsti valstybinio socialinio draudimo sistemos finansavimo problemas – dalį atsakomybės už aprūpinimą senatvės pensijomis perkelti būsimiems pensijų fondams. Tokia galimybė aktyviai svarstoma – Pensijų fondų įstatymo projektas jau pateiktas LR Seimui.

LITERATŪRA

1. Lietuvos gyventojų prognozės 2000–2020. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Vilnius, 1998.

2. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. I–549.

3. Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas 1997 (darbo jėgos tyrimo rezultatai). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Vilnius, 1998.

4. Valstybinis socialinis draudimas. 1997 m. statistiniai duomenys. UAB „Sodra press“, 1998.

5. Voirin M. Private and Public Pension Schemes: Elements of a Comparative Approach, in ISSR 3–4/95, vol. 48, p. 91–141.

PERSPECTIVES FOR LITHUANIAN SOCIAL INSURANCE SYSTEM

Summary

It has been four years since the Law on National Social Insurance Pensions came into force. It is now possible to make some conclusions about the System's problems and it's likely future development. This article analyses the long-term (1999–2030) development of the National Social Insurance System. The System's forecast development is based on a modified model constructed by the World Bank

researchers in 1993–1994. The earlier model required some major modifications in order to serve for the forecasting purposes.

Since the model was first constructed:

- a) new demographic data has become available;
- b) macroeconomic inputs were adjusted to reflect the country's current situation;

c) calculation of old age pension benefits was modified to conform with the new legal environment;

d) calculation of the other pension benefits was modified; and

e) two new categories of widows and orphans pensions were included into the model.

Two possible scenarios for the System's budget are presented in the article:

1) The pension age remains as it is specified in current legislation,

2) The pension age is raised to 65 for both men and women.

Įteikta 1999 m. balandžio mėn.